

Innhold

Forord	11
Kapittel 1	
Hva boka inneholder – og ikke inneholder	13
To mulige bokopplegg	13
Ikke alt som er verdt å vite om sosiologi	15
Bokas oppbygning	16
Hovedpunkter	17
Videre lesning	17
Kapittel 2	
Hva er sosiologi?	18
Istedenfor en kjapp definisjon.	18
Ulike innfallsvinkler til en definisjon.	18
Jakt på grunnelementer og blick for det tverrsektorielle. ...	20
Nærsynthet og langsynthet	21
Egenskaper, relasjoner og systemer	22
Mennesker og samfunnsordninger.	24
Sosiologi, hverdagstenkning og andre vitenskaper	28
«Vi er alle sosiologer»	28
Sosiologi og andre vitenskaper	28
Hovedpunkter	32
Videre lesning	33
Oppgaver	33
Kapittel 3	
Teoridannelse, metoder og undersøkelser	35
En ørliten dose vitenskapsteori.	35
Litt om sosiologiske metoder	38
Ulike metoder for datainnsamling	38
Skjult og åpen observasjon	40
Forskerens lojaliteter.	41
Ekstensive og intensive forskningsopplegg	42
Kvantitative og kvalitative metoder	44
Forskningsmål og forskningsmetoder	45

Når sosiologene diagnostiserer	46
Hovedpunkter	47
Videre lesning	48
Oppgaver	48
Kapittel 4	
Hvorfor handler folk som de gjør?	50
Normstyrt, kalkulerende og meningssøkende samspill	50
Normperspektivet på sosial atferd	51
Personlighet	51
Rolle, norm og forventning	52
Sanksjoner og sosialisering	53
Normsosiologi som mikrososiologi	56
Et forsvar for veldefinerte roller	56
Avvik og stempling	57
Normkonflikt og rollekonflikt	59
Grupper	61
Valgperspektivet på sosial atferd	62
Valg og målsettinger	63
Makt og bytte	64
Avvikere er rasjonelle!	67
Mer om makt – og om avmakt	68
Drøfting av de to sosiologiske perspektivene	70
Handler menneskene alltid egoistisk?	72
Handler menneskene alltid rasjonelt?	75
Valgperspektivet som kritisk perspektiv	75
Å forklare endring	76
Individuelle valg og samfunnsutvikling	76
Perspektivene kan kombineres	77
Det meningssøkende som drivkraft i sosialt liv	79
Idealtypiske former for handling	79
Symbolsk interaksjonisme og etnometodologi	81
Hovedpunkter	85
Videre lesning	86
Oppgaver	86
Kapittel 5	
Teorier om stabilitet, konflikt og samfunnsutvikling	90
Sosiologi «ovenfra og ned»	90
En kort merknad om samfunn	92

Sosiologi som modernitetsteori	93
Funksjonalismen – og kritikken av den	95
Fenomenene eksisterer på grunn av sine funksjoner.	95
Funksjoner kan være interessante, men kan neppe forklare alt	97
Sosial ulikhet som en funksjonell ordning	99
Samfunnet som konfliktarena og konflikter som drivkraft	101
Karl Marx som materialist.	101
Kritikken av Marx: Revolusjonen som uteble.	105
Max Weber: Økonomisk posisjon bestemmer ikke alt	107
Nyere klasseanalyser.	109
Klasse- og lagdelingsanalyse: forskjeller og motsetninger. . .	114
Sosial mobilitet	115
Kjønn, klasser og sosiale lag	117
Etnisitet.	120
Språk og diskurs som sosiale rammer	121
Hovedpunkter	122
Videre lesning	123
Oppgave.	124
 Kapittel 6	
Aktører og systemer	125
Hvordan dannes strukturene?.	125
Å kople mennesker og samfunnsordninger	126
Hovedpunkter	130
Videre lesning	130
Oppgaver	130
 Kapittel 7	
Sosiologiske analyser av organisasjoner	132
Systemteoretisk tankegang	132
Seks organisasjonsvariabler	133
Hensikten med analyseeskjemaet.	134
Målsetting	136
Målsettingers funksjoner	136
Faktiske mål, målforskyvning og målkonflikter	138
Ideologi	140
Noen definisjonsdrøftinger	140
Ideologi, organisasjonskultur og modell	140
Ideologikonflikter og hverdagskompromisser	142

Forholdet mellom ideologi og mål	143
Teknologi	144
Ikke bare tekniske apparater	144
Svakt utbygde teknologier	145
Strukturering som teknologi: det terapeutiske samfunn. . . .	146
Teknologisk utvikling og problempanorama	146
Struktur	147
Strukturens dimensjoner	147
Formell og uformell struktur.	149
Virksomheters styringsstruktur	150
Ressurser	154
Alltid bare et spørsmål om ressurser?	154
Ressurser og konflikter.	155
Forholdet til omgivelsene	155
Den totale institusjon	156
Styrbarhet og rekruttering.	156
Hvem skal hjelpes?	158
Betyr ikke enkeltmenneskene noe?	160
Hovedpunkter	161
Videre lesning	161
Oppgave	162
Kapittel 8	
Helse- og sosialarbeiderne	163
Fra analyseperspektiver til aktører i samspill	163
Arbeidsdeling, yrkesgrupper, spenninger og samarbeid.	164
Mange målsettinger i samme organisasjon	164
Spesialisering og profesjonalisering	165
Grunnlaget for profesjonelt fellesskap	167
Profesjonaliseringens velsignelser og problemer	169
Profesjonelle organisasjoner	174
Lojalitet til fag eller arbeidsplass?	176
Ikke alle konflikter i arbeidslivet er profesjonskonflikter . . .	177
Legerollen og mønstervariablene	177
Dilemmaer i sykepleierrollen	178
Hovedpunkter	180
Videre lesning	180
Oppgave	180

Kapittel 9

Forholdet mellom tjenesteytere og brukere	182
Terskel, kø og skranke	182
Faglig skjønn eller faste regler?	183
Klientisering	185
Velferdsstatens yrkesutøvere: avhengige av avhengighet?	185
Om å finne sin rolle som syk	186
Når helse- og sosialtjenestene stimulerer sykerollen	187
Tommelfingerregler og utbrenthet	188
Kreative klienter	191
Tilpasningsstrategier i totale institusjoner	191
Kommunikasjon	195
Rutiner, kommunikasjon og behandlingskvalitet	195
Tjenesteyting, kommunikasjon og sosial lagdeling	198
Kommunikasjon og kommunikasjon, dr. Blom!	201
Konfidensiell kommunikasjon	202
Diagnostisering	203
Strukturell antiterapi	204
Hovedpunkter	206
Videre lesning	207
Oppgaver	207

Kapittel 10

Samfunnsmessige rammevilkår	209
Samspill, organisasjon, storsamfunn	209
Demografiske forhold	210
Arbeidsliv og sosial forankring	211
Kvinnenes innmarsj	211
Institusjoner som kontrolltiltak	212
Befolkningens sosiale forankring	214
Ressursrammer, ideologier og politisk styring	215
Samfunnets sykdoms- og problempanorama	215
Hva slags teknologier foreligger?	215
Hva samfunnet har råd til – og makthaverne vil ha råd til	216
Helse- og sosialpolitiske ideologier: høyre og venstre	216
I eller utenfor institusjon?	218
Massemedia som politisk aktør	221
Frivillige organisasjoner	222
Forretningsdrift og anbudsprivatisering	223
Brukerorganisasjoner	224

Tilpasninger og vridninger: Om administrative og finansielle ordninger	225
Hovedpunkter	227
Videre lesning	227
Oppgave	228
Kapittel 11	
Endring i organisasjoner	229
Sosial endring – den planlagte og den som bare ble slik.	229
Motstandsstrategier mot endring	230
Harriet Holters huskeliste	230
Det vanskelige samarbeidet	232
Endringsstrategier	234
Enkeltvis eller samlet?	234
Endring gjennom nyrekruttering	234
Hovedpunkter	235
Videre lesning	236
Oppgave	236
Kapittel 12	
Sosiologi, yrkespraksis og samfunn	237
Er sosiologien nyttig?	237
Sosiologi, verdier og verdioppløsning	238
Moraloppløsning?	238
Sosiologi, formidling og samfunnsendring.	242
Forskerens formidlingsetiske ansvar	242
Sosiologisk analyse og praktisk helse- og sosialarbeid.	243
Sosiologi og interessemotsetninger	245
Nyttig – for hvem?	245
Ulike perspektiver – ulike konsekvenser?	246
Hovedpunkter	248
Videre lesning	248
Oppgaver	249
Referanser	250
Stikkordregister	258

Forord

Som det framgår av boktittelen er denne boka rettet inn mot helse- og sosialarbeidere. I formell undervisningssammenheng er den tilpasset helse- og sosialarbeideres grunnutdanninger på høyskoler og universiteter, men den kan selvsagt også brukes i etter- og videreutdanning. Målgruppa for boka må imidlertid ikke defineres for snevert. Eksemplene er stort sett hentet fra hverdagen til de sosialarbeiderne og helsearbeiderne som har kontakt med klienter eller brukere, men det er klart at det her kan være stoff å hente både for trygdefunksjonærer, prester, lærere, fengselsbetjenter, politifolk, politikere, planleggere – og for den saks skyld – alle dem som kommer i kontakt med velferdstjenester og velferdssystemer fra tid til annen, som pasienter eller andre former for brukere. Det skulle sant å si dekke de fleste borgere. Kanskje kan til og med en og annen stresset grunnfagsstudent i sosiologi ha nytte av boka til repetisjon og oversiktslesning selv om jeg i den forbindelse er fullt klar over at boka slett ikke gir noen heldekkende innføring for en student som ønsker å bli sosiolog. I første kapittel sier jeg mer om hva boka inneholder og ikke inneholder.

Jeg har lagt inn en del spørsmål og oppgaver i teksten som jeg håper kan egne seg til arbeidsgrupper eller til individuell ettertanke. Noen av dem er diskusjonsoppgaver, andre sender leserne ut i det sosiale liv for å samle inspirasjon til sosiologiske analyser. Jeg har ikke lagd kontrollspørsmål til repetisjon, men om eksamen nærmer seg, vil jeg anbefale både å kikke på innholdsfortegnelsestemaangivelser og ikke minst stikkordregisteret, som ikke er en liste over alle steder et ord forekommer, men som viser til de stedene der begrepene er forklart og illustrert. Det kan trolig være vel så effektivt å lese boka på kryss og tvers ut fra stikkordregisteret som å slite seg gjennom den en femte gang.

I forbindelse med arbeidsoppgavene må jeg nevne at jeg i noen få av oppgavene har hentet inspirasjon fra Jack Levins morsomme sosiologiske essaysamling *Sociological snapshots* (1996). Ellers har jeg selvsagt hentet atskillig inspirasjon andre steder også til hele boka, blant annet fra gode kolleger ved Universitetet i Agder, fra gode venner som er helse- og sosialarbeidere, og ikke minst fra tallrike studenter som jeg har undervist i sosiologi opp gjennom årene.

Det er alltid en avveining av hvor mange litteraturhenvisninger en forfatter skal ta med. Der jeg bruker stoff og tanker fra andre forfattere ganske konkret og direkte, har jeg selvsagt oppgitt kilde i teksten, men siden dette er en lærebok, har jeg bevisst skåret ned på henvisningene der jeg opplever at jeg gjengir forholdsvis allmenne synspunkter fra den sosiologiske tradisjonen. Det er lagt inn noen korte oppsummeringer etter hvert kapittel, men disse punktene kan på ingen måte brukes som en erstatning for å lese hele teksten! Ellers er det lagt inn noen tips til videre lesning etter hvert kapittel, som hovedsakelig er avgrenset til norsk litteratur.

Dette er 3. utgave av boka. Den bygger i hovedsak på førsteutgaven fra 1997 og revisjonen i 2004, men det er gjort en god del endringer og tilføyelser. Mange litteraturhenvisninger er oppdatert, og noen endringer i norsk helse- og sosialforvaltning siden forrige revisjon er innarbeidet. Som det framgår av kapittel 1 er det ikke bokas hensikt å gi en oversikt over konkrete helse- og sosialpolitiske ordninger i Norge, men å presentere sosiologiske perspektiver som kan gi forståelse for hvordan velferdssamfunnet virker og ikke virker. For at de sosiologiske perspektivene ikke skal sveve i den tomme lufta er likevel en god del konkrete ordninger nevnt i eksempler og drøftinger.

Kristiansand, mars 2014

Pål Repstad